

Andrea Cammelli

Zagadnienie losów absolwentów studiów I i II stopnia we Włoszech w działalności i badaniach Międzyuczelnianego Konsorcjum AlmaLaurea*

Autor przedstawia losy absolwentów studiów I i II stopnia we Włoszech na podstawie wyników badań zainicjowanych i prowadzonych przez Międzyuczelniane Konsorcjum AlmaLaurea. Konsorcjum to, utworzone w 1994 r. przy Obserwatorium Badań Statystycznych Uniwersytetu w Bolonii, postawiło sobie za cel ułatwianie młodym ludziom wchodzenie na rynek pracy. Aby zrealizować to zadanie, stworzyło płaszczyznę porozumienia między pracodawcami i absolwentami szkół wyższych oraz ogólnouczelnianą bazę informacyjną, zawierającą m.in. ponad 700 tys. zawodowych życiorysów absolwentów wszystkich włoskich uczelni (w maju 2006 r. było ich 46), które zgłosiły akces do Konsorcjum AlmaLaurea.

Projekt Konsorcjum polega m.in. na ułatwianiu wzajemnego kontaktu i udostępnianiu informacji między uczelniami, absolwentami i przedsiębiorstwami w kwestii ustalenia oczekiwań zawodowych potencjalnych pracodawców oraz dostosowaniu profili zawodowych potencjalnych pracobiorców. „Pilotowanie” losów młodzieży rozpoczyna się już w końcowym etapie kształcenia na poziomie średnim, a kończy 5 lat po uzyskaniu dyplomu szkoły wyższej. Sukces projektu na rynku włoskim, wyrażający się w rosnącej liczbie młodzieży znajdującej zatrudnienie po studiach, zachęcił Konsorcjum do rozszerzenia swojej działalności poza granice Włoch. Wpisując się w wytyczne Komisji Europejskiej, sygnalizującej problem niedostatecznej informacji na temat sytuacji społecznej i zawodowej młodzieży, funkcjonuje dziś jako EuroAlmaLaurea.

---

* Artykuł napisany specjalnie dla „Nauki i Szkolnictwa Wyższego”.

Wprowadzenie

Międzyuczelniane Konsorcjum AlmaLaurea zostało założone w 1994 r. z inicjatywy Obserwatorium Badań Statystycznych przy Uniwersytecie Bolońskim. W ostatnich latach nastąpił jego znaczący rozwój, którego przejawem jest np. udział w Konsorcjum 66% absolwentów włoskich szkół wyższych.

Konsorcjum jest kierowane przez Zrzeszenie Włoskich Szkół Wyższych, przy wsparciu Ministerstwa Edukacji, Szkolnictwa Wyższego i Badań Naukowych (Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca – MIUR). AlmaLaurea powstało w celu ułatwienia kontaktów między pracodawcami a absolwentami uczelni, a także stworzenia ogólnuczelnianego centrum informacyjnego służącego pomocą wszystkim tym, którzy na różnym poziomie zajmują się takimi zagadnieniami jak szkolnictwo wyższe, zatrudnienie, sytuacja młodzieży (m.in. pracownikom naukowym, przedstawicielom wszelkich instytucji).

Poprzez Konsorcjum AlmaLaurea uczelnie mogą przedstawić osiągnięcia swoich absolwentów, tak więc dane statystyczne¹ służą przede wszystkim samej młodzieży, ale także szkołom wyższym i przedsiębiorstwom. Ponadto dostarcza ono zawnazwu władzom uczelni, centrom specjalistycznym, komisjom zajmującym się edukacją i szkoleniem zawodowym wiarygodne bazy danych, które umożliwiają szybkie podjęcie decyzji i zaplanowanie działań, zwłaszcza tych ukierunkowanych na kształcenie zawodowe i pomoc studentom. AlmaLaurea oferuje także innowacyjną usługę, polegającą na udostępnieniu w Internecie zawodowych życiorysów absolwentów (700 tys. z 46 uczelni włoskich na dzień 1 maja 2006 r.), w celu ułatwienia młodym ludziom wejścia na rynek pracy.

Biorąc pod uwagę pozytywne rezultaty osiągnięte we Włoszech, Konsorcjum postanowiło nadać swej działalności charakter międzynarodowy. Dzięki nawiązaniu kontaktów z odpowiednimi centrami europejskimi można było rozwinąć projekt w ramach EuroAlmaLaurea², a także przenieść doświadczenia zdobyte we Włoszech za granicę. Projekt ten wpisuje się w wytyczne Komisji Europejskiej, która niejednokrotnie zgłaszała problem niedostatecznej liczby danych dotyczących istotnych cech populacji młodzieży i studentów, w odniesieniu do ich sytuacji społecznej i ekonomicznej (Komisja Europejska 2000).

Główne cele Konsorcjum

Konsorcjum realizuje następujące cele:

- ułatwienie dostępu i poprawa sytuacji młodzieży na rynku pracy poprzez pomoc zaoferowaną przedsiębiorstwom w skompletowaniu kadry oraz skrócenie czasu przez-

¹ Podstawą baz danych są m.in. kwestionariusze wypełniane przez wszystkich studentów tuż przed obroną pracy dyplomowej, zawierające takie informacje jak: przebieg studiów, doświadczenie zawodowe, znajomość języków obcych, ocena jakości kształcenia i infrastruktury uczelni, preferencje edukacyjne i zawodowe. Ponadto prowadzone są systematycznie badania monitorujące losy absolwentów po zakończeniu studiów I i II stopnia.

² Projekt EuroAlmaLaurea-Network (EAL-Net), realizowany w ramach europejskiego programu e-TEN, jest przedsięwzięciem mającym na celu stworzenie nowej, międzynarodowej usługi eRecruitment (rekrutacja pracowników przez Internet), kierowanej zarówno do absolwentów szkół wyższych, jak i do pracodawców. W projekcie oprócz uniwersytetów włoskich należących do Konsorcjum uczestniczą: Uniwersytet Warszawski, Marne-la-Vallée Université (Francja), Maastricht University (Holandia), Eotvos Lorand University (Węgry). Strona internetowa projektu: www.eal-net.org

naczonego na rozmowy kwalifikacyjne między pracodawcami a potencjalnymi pracownikami wykwalifikowanymi;

- ustalenie zarówno oczekiwań pracodawców, jak i profili zawodowych wymaganych przez przedsiębiorstwa państwowe, prywatne i zagraniczne;
- zagwarantowanie właściwej oceny zasobów ludzkich wraz z ich aktualizowaniem w kontekście przebiegu kariery zawodowej każdego absolwenta;
- monitorowanie przebiegu studiów i analiza osiągnięć absolwentów, udostępnienie informacji o wszelkich kursach, szkoleniach, siedzibach odpowiednich instytucji;
- monitorowanie wyników osiągniętych na rynku pracy przez absolwentów po roku, po 3 i po 5 latach od czasu otrzymania dyplomu ukończenia uczelni;
- rozwijanie współpracy ze szkołami średnimi na etapie kończącym kształcenie, z uczelniami i z rynkiem pracy (AlmaDiploma);
- promowanie inicjatyw zmierzających do osiągnięcia każdego z wyżej wymienionych celów na poziomie krajowym i europejskim.

Głównym instrumentem pracy Konsorcjum jest internetowy Bank Danych AlmaLaurea (www.alma laurea.it), który stanowi zbiór informacji zebranych z rozmaitych źródeł w różnym czasie. Strona ta zawiera następujące dane:

- informacje urzędowe, zebrane ze szkół wyższych, dotyczące wydziału, kursu licencjackiego/magisterskiego, okresu trwania odpowiednich kursów, promotora pracy licencjackiej/magisterskiej, a także dane przewidziane przez reformę obowiązującą od roku akademickiego 2001/2002;
- informacje dostarczone bezpośrednio przez absolwentów: odpowiednie zaświadczenia dotyczące stosunku do służby wojskowej, odbytych studiów zagranicznych, doświadczenia zawodowego zdobytego podczas studiów, znajomości języków obcych, obsługi komputera, a także możliwości zmiany miejsca zamieszkania, jeśli będzie to wymagane;
- dane dostarczone bezpośrednio przez absolwentów: zaświadczenia i informacje na temat doświadczeń zawodowych zdobytych po obronie pracy licencjackiej/magisterskiej uaktualniające *curriculum vitae* (zainteresowani mogą zaktualizować swoje życiorysy zawodowe przez Internet, wypełniając odpowiedni formularz).

Tylko pewna część tej bazy danych jest udostępniana przedsiębiorstwom poszukującym pracowników, reszta, będąc przedstawiona w formie anonimowej, służy wyłącznie do badań statystycznych.

Charakterystyka badań nad sytuacją zawodową absolwentów szkół wyższych

Badania Konsorcjum AlmaLaurea nad sytuacją zawodową absolwentów zostały zapoczątkowane jako eksperyment w Uniwersytecie Bolońskim w 1995 r., a następnie, począwszy od 1997 r., rozszerzano je o kolejne ośrodki akademickie. Głównym celem tych badań jest śledzenie zarówno przebiegu procesu kształcenia studentów, jak i późniejszego zdobywania doświadczeń zawodowych przez absolwentów. W analizie mającej na celu przede wszystkim ustalenie stopnia skuteczności kształcenia na poziomie wyższym sukcesem postrzegana jest jako pozytywne wkroczenie absolwenta na rynek pracy.

Badania przeprowadzane są co roku. W celu większej precyzji, podczas gromadzenia danych dotyczących wejścia na rynek pracy wywiady z absolwentami przeprowadza się trzykrotnie: rok po otrzymaniu dyplomu oraz 3 i 5 lat później. Taki proces kompletowania bazy informacyjnej umożliwia wiarygodne i niezwykle dokładne zrekonstruowanie przebiegu kariery zawodowej każdego absolwenta w pierwszym pięcioleciu po obronie pracy licencjackiej/magisterskiej³. Pozwala to na poznanie sytuacji zawodowej absolwentów, stabilności zatrudnienia oraz przydatności uzyskanego dyplomu na rynku pracy). W wyniku kompleksowej analizy o charakterze wertykalnym (podłużnym/pionowym) absolwenci dzieleni są na trzy porównywalne grupy.

W 2005 r. badaniem objęto absolwentów z lat 2000, 2002 i 2004, z którymi przeprowadzono wywiady odpowiednio 5 lat, 3 lata i rok po otrzymaniu dyplomu⁴. Zostało ono przeprowadzone między wrześniem a listopadem 2005 r.⁵, wzięli w nim udział wszyscy absolwenci z sesji letniej 2004 r. (38 899 osób) z 36 włoskich szkół wyższych, 21 404 absolwentów z sesji letniej 2002 r. (z 26 uczelni) oraz 14 962 absolwentów z sesji letniej z 2000 r. (z 22 uczelni). Respondentami były jedynie osoby, które obroniły prace w sesji letniej (maj–sierpień). Decyzja ta została podjęta po długich rozważaniach nad pozytywnymi i negatywnymi stronami ograniczenia grupy badanych do tak sprecyzowanej kategorii. Jeśli prawdą jest, że biorąc pod uwagę tylko osoby zdające końcowy egzamin w sesji letniej, ogranicza się w sposób nieunikniony liczbę studentów podchodzących do obrony pracy, co okazuje się szczególnie kłopotliwe w przypadku mniejszych uczelni, to prawdą też jest, że dzięki przyjęciu takiego założenia możliwe staje się utrzymanie koniecznych przerw między obroną pracy a wywiadem przeprowadzonym 12 miesięcy po otrzymaniu dyplomu. Trzeba dodać, iż niekiedy nawet niewielkie różnice w czasie (rzędu kilku tygodni) mogą zmienić końcowe wyniki badań.

W badaniu z 2005 r. po raz pierwszy wzięto pod uwagę również absolwentów z tytułem licencjata, czyli tych, którzy odbyli 3-letni cykl studiów wprowadzony przez ostatnią reformę szkolnictwa wyższego.

Informacje dotyczące odbytych kursów szkoleniowych oraz pracy zawodowej podjętej po zdobyciu dyplomu ukończenia studiów zostały zebrane w kwestionariuszu prezentowanym na zasadzie metody CATI (*Computer Assisted Telephone Interview*). Dzięki temu kwestionariuszem oraz odpowiednimi filtrami zarządza bezpośrednio komputer: pytania są zadawane przez ankieterów dokładnie w takim brzmieniu, w jakim pojawiają się na ekranie i odpowiedzi są rejestrowane bezpośrednio przez komputer. Ponadto kontrola odpo-

³ W wyniku reformy wprowadzonej ustawą z listopada 1990 r., od roku akademickiego 2001/2002 we włoskim szkolnictwie wyższym wprowadzono nową strukturę studiów, składającą się z trzech cykli kształcenia. Pierwszy cykl, trwający 3 lata, kończy się uzyskaniem stopnia *laurea* (studia te w niniejszym tekście nazywane są studiami licencjackimi). Drugi cykl, trwający 2 lata, kończy się uzyskaniem stopnia specjalizacji – *laurea specialistica* (studia te w niniejszym tekście nazywane są magisterskimi). Szkoły wyższe prowadzą także studia specjalizacyjne dla absolwentów studiów I i II stopnia (nazywane w niniejszym tekście studiami podyplomowymi typu Master). Po ich ukończeniu posiadacze dyplomów *laurea* otrzymują tytuł *master universitari* I stopnia, a posiadacze dyplomów *laurea specialistica* – tytuł *master universitari* II stopnia. Trzeci cykl edukacji uniwersyteckiej to studia doktoranckie, trwające 3–4 lata, przeznaczone dla posiadaczy tytułu *laurea specialistica*. Por. szerzej: R. Mosakowski: *Szkolnictwo wyższe we Włoszech*, „Forum Akademickie” 2002, nr 11 (przyp. red.)

⁴ Cała dokumentacja jest dostępna na stronie Konsorcjum AlmaLaurea (www.almalaurea.it/universita/occupazione).

⁵ W celu zapewnienia większej jednolitości oraz porównywalności danych za datę, która stanowi punkt odniesienia dla tych, którzy zostali przebadani po 30 września 2005 r. został uznany dzień 1 października 2005 r. Innymi słowy, absolwentów poproszono o odniesienie się do ich sytuacji związanej z zatrudnieniem w dniu 1 października 2005 r.

wiedzi oraz ich koherencji jest przeprowadzana przez komputer w momencie wprowadzania, czego konsekwencją jest zaoszczędzenie czasu w trakcie kolejnych faz kontroli jakości. Zastosowanie metody CATI pozwoliło ponadto na przygotowanie bardzo dokładnego kwestionariusza, z dużą liczbą pytań filtrujących oraz pytań ze skalą.

Zainteresowanie, które badania już od samego początku wzbudziły wśród absolwentów, staranność, z jaką zostały przeprowadzone oraz ciągłe aktualizowanie banku danych owocują bardzo wysokim procentem odpowiedzi respondentów: dla absolwentów sprzed reformy: 86% w rok po zakończeniu studiów; 81% w trzy lata; 76% w pięć lat. Dla licencjatów odsetek ten wynosi aż 88.

Zasady współpracy między AlmaLaurea a uczelniami przewidują, że wyniki dotyczące drogi zawodowej i naukowej absolwentów są przekazywane każdej szkole wyższej w trzech określonych momentach:

- W grudniu każdego roku władzom uczelni przekazywane są pierwsze wyniki badań, które zakończyły się kilka tygodni wcześniej.
- W lutym publikowane są ostateczne wyniki dotyczące wejścia młodych absolwentów szkół wyższych na rynek pracy; wyniki dotyczą wszystkich przebadanych absolwentów, a także są podzielone ze względu na kierunek studiów. Wyniki te, zebrane w raporcie, zostają również opublikowane w Internecie oraz omówione podczas kongresu krajowego.
- Latem każda szkoła wyższa otrzymuje wyniki dotyczące jej absolwentów wraz z dokładnymi opracowaniami i analizami z uwzględnieniem wydziałów. Udostępniane są wszystkie dane częściowe, co pozwala uczelniom na dokładne zapoznanie się z wynikami aż do poziomu wyników dotyczących konkretnych seminariów magisterskich.

Główne wyniki badania z 2005 r. dotyczącego zatrudnienia

Poziom zatrudnienia absolwentów studiów I stopnia, którzy ukończyli szkoły wyższe po reformie

W rok po zdobyciu dyplomu poziom zatrudnienia licencjatów wynosi 54,5% (zatrudnienie absolwentów sprzed reformy: 53,7%), 36,2% spośród nich zajmuje się tylko pracą, 18,3% postanowiło zdobyć tytuł magistra (czyli studiować przez kolejne dwa lata) i jednocześnie pracować. Wyłącznie na studia magisterskie zdecydowało się 36,1% absolwentów. Kształcenie na studiach magisterskich podjęło zatem 54,4% absolwentów studiów licencjackich (tabela 1).

Jedynie 6% absolwentów studiów I stopnia nie pracujących i nie kontynuujących nauki twierdzi, że poszukuje pracy⁶.

Jak można było spodziewać, bardzo szczególna jest sytuacja zawodowa ponad 2 tys. absolwentów w wieku odpowiednim do toku studiów (czyli studentów, którzy nie mieli opóźnień ani przed, ani po wstąpieniu na uczelnię): tylko jedna czwarta z nich pracuje

⁶ Na pozostałe 3,3% składają się absolwenci, którzy nie pracują, nie szukają pracy i nie są na studiach magisterskich (przede wszystkim dlatego, że są zaangażowani w inne formy szkolenia podyplomowego).

Tabela 1

Zatrudnienie absolwentów studiów I stopnia, którzy ukończyli szkoły wyższe po reformie z 2004 r., po roku od otrzymania przez nich dyplomów a przebieg ich studiów (w procentach)

Wyszczególnienie	Pracuje	Pracuje i jest na studiach magisterskich	Jest na studiach magisterskich	Nie pracuje i nie szuka pracy	Nie pracuje i szuka pracy
Zgodny z tokiem przebiegu studiów, wiek zgodny z przebiegiem studiów	6,6	18,9	71,5	2,1	1,0
Zgodny z tokiem przebiegu studiów, wiek niezgodny z przebiegiem studiów	56,4	22,6	14,2	1,7	5,1
1 rok opóźnienia	27,5	19,2	42,3	3,8	7,1
Ponad 2 lata opóźnienia	53,3	15,1	18,2	4,3	9,2
Razem	36,2	18,3	36,1	3,3	6,2

(duża część – kontynuując naukę), jedynie 6,6% poświęciło się wyłącznie pracy, mimo terminowego przebiegu studiów oraz odpowiedniego wieku do rozpoczęcia studiów II stopnia. Duża część, o czym przekonamy się za chwilę, poświęciła się jedynie nauce (72%).

Sytuacja jest jednak bardzo zróżnicowana w zależności od kierunku studiów. Prawie wszyscy nowi absolwenci z grupy absolwentów kierunków związanych ze służbą zdrowia (pielęgniarskich, rehabilitacji i profilaktyki) pracują w rok po ukończeniu studiów (82,7% pracujących i jedynie 8,3% pracujących i uczących się); część z nich znalazła zatrudnienie będąc jeszcze na studiach. Szanse absolwentów studiów licencjackich o profilu nauczycielskim na znalezienie pracy są również bardzo dobre, a poziom zatrudnienia przewyższa 72% (wśród nich 21% pracuje i studiuje na studiach magisterskich). Ponad 43% zatrudnionych kontynuuje pracę rozpoczętą jeszcze przed obroną pracy licencjackiej, podczas gdy jedna trzecia nie pracowała w momencie obrony. W podobnej sytuacji znajdują się absolwenci kierunków związanych z polityką społeczną. Grupa ta osiągnęła wyższy od średniej wskaźnik zatrudnienia: pracuje 63% absolwentów (ponad połowa spośród nich kontynuuje pracę, którą rozpoczęła przed ukończeniem studiów), jedna piąta pracuje i kształci się na studiach magisterskich.

Studia magisterskie najczęściej podejmują absolwenci psychologii (86%, 26% spośród nich jednocześnie pracuje) oraz geobiologii (83%, z których 13% jednocześnie pracuje).

Oprócz absolwentów kierunków nauczycielskich, psychologii i polityki społecznej najczęściej godzą studia magisterskie z pracą absolwenci kierunków humanistycznych (21%), 42% pracujących absolwentów tych kierunków kontynuuje pracę rozpoczętą przed ukończeniem studiów.

Różnice ze względu na płeć

Wybory dokonane przez mężczyzn i kobiety – absolwentów studiów licencjackich – w przejściowym okresie reformy włoskiego szkolnictwa wyższego, niewiele się od siebie

różnią zarówno w kontekście wejścia na rynek pracy (wyłącznie pracą zajmuje się 38% mężczyzn i 35% kobiet), jak i w kontekście kontynuowania studiów magisterskich (wyłącznie studiom poświęca się odpowiednio 37% i 35%). Bardziej niż od płci wybory te zależą od uwarunkowań indywidualnych, wcześniejszych doświadczeń związanych z kształceniem i zatrudnieniem, a także od cech społecznych i związanych z pochodzeniem (przede wszystkim przebieg studiów I stopnia, ale także wiek w momencie obrony pracy, zgodność przebiegu studiów z ich tokiem, ocena z obrony pracy, poziom wykształcenia rodziców, rejon zamieszkania, doświadczenia zawodowe zdobyte podczas studiów). W tym kontekście jedyna różnica, która charakteryzuje w sposób znaczący mężczyzn i kobiety wiąże się z poszukiwaniem pracy: zatrudnienia szuka 4% absolwentów i 7% absolwentek.

Kontynuowanie nauki na studiach magisterskich

Jak już wspomniano, 54,4% absolwentów studiów licencjackich kontynuuje kształcenie zapisując się na studia magisterskie⁷: 36,1% spośród nich poświęca się wyłącznie nauce, 18,3% stara się pogodzić naukę i pracę. 41% absolwentów studiów licencjackich nie kontynuuje kształcenia.

Warto zwrócić uwagę, że ponad 90% absolwentów, których przebieg studiów oraz wiek były zgodne z tokiem studiów decyduje się na podjęcie studiów magisterskich (72% zajmuje się wyłącznie studiami, 19% również pracuje zawodowo).

Na decyzję o kontynuowaniu studiów silny wpływ wywiera dotychczasowy przebieg edukacji (jego zgodność z tokiem studiów). W grupie, w której ta zgodność występowała na podjęcie studiów magisterskich zdecydowało się 86% absolwentów kierunków psychologicznych, których przebieg studiów był zgodny z ich tokiem, 83% – kierunków geobiologicznych, 69% – kierunków prawniczych i inżynierskich, 32% – kierunków nauczycielskich, 36% – kierunków chemiczno-farmaceutycznych oraz 43% – kierunków językowych. Najczęściej (8,7%) zdecydowali się na podjęcie studiów magisterskich absolwenci kierunków związanych z medycyną (pielęgniarskich, położniczych, rehabilitacji i profilaktyki). Jest to prawdopodobnie sytuacja przejściowa, ponieważ w pierwszej fazie wprowadzania reformy szkolnictwa wyższego, mamy do czynienia w ogromnej części z osobami, które ukończyły studia licencjackie posiadając już zdobyty wcześniej dyplom ukończenia szkoły wyższej, i które często kontynuują tę samą, rozpoczętą wcześniej pracę.

Motywy wyborów absolwentów

Aż 72% absolwentów studiów I stopnia, którzy zdecydowali się na studia magisterskie podało jako motyw tej decyzji chęć uzupełnienia i wzbogacenia własnego wykształcenia, prawie jedna czwarta zaś (24,7%) poczuła się do tego „prawie zobligowana”, by móc znaleźć zatrudnienie. Ta tendencja jest charakterystyczna dla absolwentów wszystkich kierunków, ale wyjątkowo wysoki poziom pogłębiania własnego wykształcenia występuje wśród absolwentów kierunków medycznych (82%), ścisłych (79,7%) oraz inżynierskich (78,5%).

⁷ Do tego zbioru należałoby dodać osoby, które w ciągu roku od uzyskaniu dyplomu ukończenia studiów licencjackich porzuciły studia magisterskie (1,4%) albo już je ukończyły (0,5%); w rzeczywistości mowa tu o bardzo niewielkiej liczbie, częściowo wynikającej z szczególnego przebiegu kariery (zmiana kierunku studiów magisterskich). Ta mała zbiorowość nie wywiera wpływu na nasze rozważania.

Dla absolwentów prawa oraz nauk humanistycznych – mimo że również dla nich ważny był motyw wzbogacenia własnego wykształcenia (odpowiednio 50% oraz 63%) – decyzja o podjęciu studiów magisterskich najczęściej wynikała z poczucia konieczności ukończenia studiów II stopnia, by móc znaleźć pracę (odpowiednio: 47% oraz 33% wobec średniej 25%).

Z drugiej strony, jak już wspomniano, 41% absolwentów studiów licencjackich zakończyło swoją edukację na tym poziomie: spośród nich ponad 80% w ciągu roku po ukończeniu studiów zaczęło pracować, często kontynuując pracę rozpoczętą jeszcze przed otrzymaniem dyplomu.

Jedynie 8% absolwentów wyraziło brak zainteresowania kontynuowaniem nauki na studiach magisterskich. Dla niewiele mniej niż połowy (45%) powodem tej decyzji, niezależnie od przebiegu toku studiów, była trudność pogodzenia nauki z pracą. Dotyczy to zwłaszcza absolwentów kierunków ekonomiczno-statystycznych, inżynierskich oraz ścisłych (ponad 50%) i, w mniejszym stopniu, absolwentów kierunków językowych (25%). 29% absolwentów stwierdziło, że decyzja o niekontynuowaniu studiów została spowodowana brakiem kierunku w interesującej ich dziedzinie lub tym, że studia na wybranym przez nich kierunku nie są prowadzone przez szkołę wyższą, 16% zdecydowało się na inne niż akademickie formy kształcenia. Jeśli wziąć pod uwagę zbiór wszystkich absolwentów studiów I stopnia, motywy niepodejmowania studiów magisterskich są następujące: brak kierunku w interesującej ich dziedzinie, (14,6%), powody finansowe (9,1%) oraz zainteresowanie innymi niż akademickie formami kształcenia (9,1%).

Poziom zatrudnienia absolwentów, którzy ukończyli szkoły wyższe przed reformą

W stosunku do poprzednich badań główne wskaźniki zastosowane do analizy poziomu zatrudnienia absolwentów szkół wyższych wydają się potwierdzać występowanie tendencji do zanikania najbardziej krytycznego okresu na rynku pracy absolwentów szkół wyższych. Następuje także wzrost liczby osób kontynuujących kształcenie.

Jak wykazują dane przedstawione w tabeli 2, w badaniu przeprowadzonym w 2005 r. procent osób, które mają zatrudnienie w rok po zakończeniu studiów⁸ zmniejszył się o 0,5 punktu (z 54,2% spośród absolwentów z 2003 r. do 53,7% spośród tych z 2004 r.), podczas gdy wzrosła z kolei o 0,3 punktu procentowego liczba absolwentów, którzy określają siebie jako szukających pracy (odpowiednio z 25,8% do 26,1%).

Wśród absolwentów, którzy ukończyli studia 3 lata temu, poziom zatrudnienia wzrósł o prawie jeden punkt procentowy (z 72,9% absolwentów z 2001 r. do 73,8% z 2000 r.). Poziom zatrudnienia absolwentów, którzy ukończyli studia 5 lat temu osiąga mniej więcej te same wartości (86,4% absolwentów z 1999 r.; 86,3% z 2000 r.).

Kolejnego, ważnego powodu do refleksji dostarczyła nam analiza poziomu bezrobocia (czyli liczby absolwentów szkół wyższych, którzy w badaniach są określani jako szukający pracy), w odniesieniu do którego w ciągu ostatniego roku zanotowano spadek zarówno w kontekście roku, jak i 3 lat od zakończenia studiów (–1,5 punktu w obydwu przypad-

⁸ Przyjęto definicję użytą przez Krajowy Instytut Statystyczny (Istituto Nazionale di Statistica – ISTAT) w badaniu nad stanem zatrudnienia osób z wyższym wykształceniem (czyli wykluczono z grona osób pracujących absolwentów, którzy nadal się szkolą, otrzymując za to jakąś formę wynagrodzenia).

Tabela 2

Zatrudnienie absolwentów sprzed reformy, po roku, trzech i pięciu latach od ukończenia studiów (w procentach)

Absolwenci z roku	Czas, jaki upłynął od ukończenia studiów								
	rok			3 lata			5 lat		
	pracuje	nie pracuje i nie szuka pracy	nie pracuje i szuka pracy	pracuje	nie pracuje i nie szuka pracy	nie pracuje i szuka pracy	pracuje	nie pracuje i nie szuka pracy	nie pracuje i szuka pracy
2004	53,7	20,2	26,1						
2003	54,2	20,0	25,8						
2002	54,9	21,1	24,0	73,8	13,3	13,0			
2001	56,9	22,9	20,1	72,9	13,7	13,4			
2000	57,5	20,8	21,7	75,0	13,5	11,5	86,3	6,2	7,5
1999	56,8	20,7	22,5	77,0	15,4	7,6	86,4	6,6	6,9

Tabela 3

Poziom bezrobocia^a absolwentów sprzed reformy po roku, trzech i pięciu latach od ukończenia studiów (w procentach)

Absolwenci z roku	Czas, jaki upłynął od ukończenia studiów		
	rok	3 lata	5 lat
2004	17,3		
2003	18,8		
2002	18,3	7,4	
2001	16,7	8,9	
2000	15,4	7,6	4,3
1999	15,2	5,8	4,4

^a Według definicji ISTAT z ciągłego badania zatrudnienia.

kach) i pewnego rodzaju stabilność po 5 latach. Również w tym przypadku wydaje się, że wytłumaczenie zmniejszenia się nadmiaru niewykorzystanych pracowników można znaleźć, przynajmniej częściowo, w liczbie absolwentów, którzy kontynuują studia podyplomowe, mimo że nie pracują.

Poziom bezrobocia a kierunek ukończonych studiów

W rok po zdobyciu dyplomu poziom zatrudnienia różni się istotnie w zależności od kierunku ukończonych studiów. Jeżeli pominiemy kierunki, po których ukończeniu wejście na rynek pracy jest opóźnione z powodu konieczności zdobycia dodatkowego wykształcenia niezbędnego do wykonywania zawodu (medycyna, prawo oraz nauki ścisłe), najwyższy poziom zatrudnienia rejestruje się u absolwentów studiów inżynierskich (76%). Absol-

wenci niektórych kierunków mają nieco większe trudności ze znalezieniem pracy niż absolwenci z roku poprzedniego (wyraźny spadek, wynoszący 2 punkty procentowe, wystąpił wśród absolwentów kierunków chemiczno-farmaceutycznych); w odniesieniu do czterech kierunków studiów zauważa się natomiast oznaki poprawy (nauczycielskie +4%; psychologiczne +1,8%; humanistyczne +1; językowe +0,9). Jeżeli uzna się za zatrudnione osoby, które kształcą się na studiach podyplomowych i otrzymują za to wynagrodzenie, liczba osób pracujących wśród młodych lekarzy wzrasta o 51 punktów procentowych (z 31% do 82%); na kierunkach nauk ścisłych poziom zatrudnienia wzrasta o 24 punkty procentowe; wśród absolwentów kierunków geobiologicznych wzrost wynosi 23 punkty. Użycie nieco mniej ograniczającej definicji powoduje znaczący wzrost liczby zatrudnionych także wśród absolwentów prawa (z 25% do 47%).

Różnice ze względu na płeć

Różnice pod względem zatrudnienia mężczyzn i kobiet w rok po zdobyciu dyplomu ukończenia studiów wyższych są znaczące (8 punktów procentowych: pracuje 50% kobiet i 58% mężczyzn). Były one jeszcze większe wśród absolwentów z lat 1999 i z 2000, co stanowi potwierdzenie prawidłowości, że w fazie wzrostu zatrudnienia różnice między odsetkami pracujących mężczyzn i kobiet zmniejszają się, podczas gdy zwiększenie bezrobocia odczuwają przede wszystkim kobiety. Zróżnicowanie ze względu na płeć w kontekście zatrudnienia bardziej uwidacznia się w okresie średniodługim: analizując pokolenie absolwentów z 2000 r., można stwierdzić, że w 3 lata po ukończeniu studiów dystans między mężczyznami i kobietami wzrósł do 7,4 punktów procentowych i dochodzi do 8 punktów w 5 lat po uzyskaniu dyplomu, kiedy to zatrudnienie udało się zdobyć większej liczbie mężczyzn – absolwentów wszystkich kierunków studiów, oprócz psychologicznych, językowych i nauk ścisłych. Kobiety otrzymują także niższe wynagrodzenia niż mężczyźni, przy takich samych pozycjach zawodowych i tytułach naukowych.

Różnice wynikające z regionu zamieszkania

W kwestiach związanych z zatrudnieniem wyraźne różnice między Północą a Południem Włoch utrzymują się w ciągu ostatnich lat na tym samym poziomie (co oznacza, że nie wykorzystano szans, jakie stwarza wzrost gospodarczy). W rok uzyskaniu dyplomu ukończenia studiów wynoszą one nadal ponad 21 punktów procentowych. Spośród absolwentów z lat 2003 i 2004 pracuje 65% mieszkańców Północy oraz 41% mieszkańców Południa (z rosnącą różnicą: 24 punkty procentowe). Bardzo istotne różnice ze względu na region zamieszkania występują w liczbie osób bezrobotnych: pracy poszukuje ponad jedna trzecia absolwentów z 2004 r. mieszkających na Południu i tylko 16% ich kolegów mieszkających na Północy. Taki stan utrzymuje się od lat.

Stabilność zatrudnienia

Rok po ukończeniu studiów stałą pracę (czyli zatrudnienie na czas nieokreślony bądź pracę na własny rachunek – przedsiębiorcy, wolne zawody itd.) udało się uzyskać 40,8% absolwentów z 1999 r. i 45,7% absolwentów z 2000 r. W następnych latach odsetki te spad-

Tabela 4
 Forma zatrudnienia absolwentów sprzed reformy po roku od ukończenia studiów
 (w procentach)

Absolwenci z roku	Praca stała (na własny rachunek lub umowa na czas nieokreślony)	Umowa o staż lub praktykę	Nietypowe formy zatrudnienia (m.in. umowa na czas określony)	Bez umowy	Brak odpowiedzi
2004	39,2	4,8	48,5	7,1	0,4
2003	41,4	6,5	45,9	5,5	0,8
2002	38,2	11,8	43,7	5,6	0,8
2001	44,3	10,6	39,6	4,6	0,8
2000	45,7	12,1	37,4	3,7	1,0
1999	40,8	14,8	38,3	5,2	1,0

ty, wciąż jednak rok po ukończeniu studiów stałe zatrudnienie znajduje ok. 40% absolwentów (tabela 4). Odsetki absolwentów z lat 1999–2004, którzy rok po ukończeniu studiów podjęli pracę na własny rachunek są zbliżone (ok. 12%), zmniejszają się natomiast, po zdecydowanym wzroście w 2005 r., odsetki absolwentów mających umowy na czas nieokreślony (34% absolwentów z 2000 r. i 27% absolwentów 2004 r.).

Udział absolwentów zatrudnionych w formach nietypowych wzrósł o ponad 10 punktów procentowych (w takich formach zatrudnionych było 38,3% absolwentów z 1999 r. i aż do 48,5% absolwentów z 2004 r.). Nieznacznie wzrósł odsetek zatrudnionych na podstawie umów o współpracę (z 23% wśród absolwentów z 1999 r. do 25% wśród absolwentów z 2004 r.), ale odsetek zatrudnionych na czas określony wzrósł niemal dwukrotnie (z 12% do 21%).

Absolwenci coraz rzadziej zawierają umowy o staż lub praktykę zawodową (14,8% absolwentów z 1999 r. i tylko 4,8% z 2004 r.). Niepokojący jest stały wzrost, szczególnie duży w 2005 r. odsetków osób pracujących bez umowy (3,7% absolwentów z 2000 r., 5,5% z 2003 r. i 7,1% z 2004 r.). Ta tendencja, alarmująca przede wszystkim dlatego, że dotyczy grupy o wysokim poziomie wykształcenia, powinna być powodem do refleksji nad skutecznością polityki zwalczania nielegalnego zatrudnienia.

Trzy lata po ukończeniu studiów stałą pracę miało 59,5% absolwentów (w badaniach z 2004 r. – 61,7%). Pięć lat po studiach stałe zatrudnienie udało się zdobyć 72,6% absolwentów (w badaniach z 2004 r. – 73,7%).

Stabilność zatrudnienia osób, które ukończyły studia przed 5 laty jest wysoka w sektorze prywatnym i bardzo niska w sektorze publicznym (w tym pierwszym sektorze stałe zatrudnienie znalazło 74% absolwentów, w drugim – jedynie 31%).

Sposoby wchodzenia na rynek: wzrasta liczba osób, które chcą dostać pracę z protekcji

W całym okresie, w którym były przeprowadzone badania najbardziej rozpowszechnionym sposobem znajdowania pracy był kontakt z pracodawcą z własnej inicjatywy: wyko-

rzystało go 34% absolwentów 2004 r. Z pomocy rodziny i znajomych skorzystało 13%. Niestety, z roku na rok rosną nadzieje na skorzystanie z protekcji. W 2005 r. dzięki rekomendacji było zatrudnionych 6% absolwentów (w 2000 r. – o połowę mniej). W latach 2000–2005 coraz większego znaczenia nabierało odbywanie stażu w firmach (wzrost z 6,2% do 11%). Częstotliwość występowania propozycji ze strony firm oraz odpowiadania na ogłoszenia zmniejszyła się. W 2005 r. propozycjami ze strony firm interesowało się 8% absolwentów, 6% odpowiedziało na ogłoszenia (w 2000 r. odpowiednio 10% i 8%). Absolwenci coraz częściej korzystają z usług agencji pracy tymczasowej oraz rozpoczynają własną działalność (mimo że w ogólnym rozrachunku stanowi to wynik dość skromny, obecnie dotyczy to 4% absolwentów). Uczestnictwo w konkursach o etat w instytucjach jest bardzo rzadkie w pierwszym roku po ukończeniu studiów, co jest zrozumiałe – brak doświadczenia i niewielkie szanse na zdobycie zatrudnienia w sektorze publicznym sprawiają, że częstotliwość wykorzystania tego sposobu wejścia na rynek pracy jest niewielka i zmniejsza się (absolwenci z 1999 r. – 4,5%, z 2004 r. – 3,5%).

Zarobki: po roku – 997 euro, po trzech latach – 1151, po pięciu – 1333

Po roku od ukończenia studiów średnia miesięczna pensja absolwentów wynosi prawie 1 tys. euro i wykazuje tendencję rosnącą (w 2005 r. – 997 euro, w 2004 r. – 986, wzrost o 1,1% – tabela 5). Taki wzrost nie jest jednak w stanie zniwelować silnego spadku odnotowanego w latach 2002–2003 (–4,5%).

Trzy lata po ukończeniu studiów średnia pensja absolwenta wynosi 1151 euro, i w sumie nie zmienia się w stosunku do poprzednich badań (1167 euro w badaniu z 2002 r.; 1161 z 2003 r.; 1142 z 2004 r.).

Tabela 5

Średnie pensje miesięczne netto absolwentów sprzed reformy po roku, trzech i pięciu latach od ukończenia studiów (w euro)

Absolwenci z roku	Czas, jaki upłynął od ukończenia studiów		
	rok	3 lata	5 lat
2004	997		
2003	986		
2002	969	1151	
2001	1015	1142	
2000	*	1161	1333
1999	*	1167	1281

* Brak danych.

Pięć lat po uzyskaniu dyplomu absolwenci oceniają, że w okresie między 3 a 5 latami od ukończenia studiów ich zarobki wzrastają o około 15% (z 1161 do 1333 euro). Analogicznie do poprzednich wyników, najwyższe pensje uzyskują, w pięć lat po ukończeniu studiów, absolwenci kierunków medycznych i inżynierskich; na przeciwnym biegunie znajdują się absolwenci kierunków nauczycielskich, humanistycznych i psychologicznych.

Przydatność dyplomu ukończenia studiów wyższych w działalności zawodowej oraz satysfakcja z wykonywanej pracy

Pod pojęciem „przydatność zdobytego dyplomu” kryje się synteza dwóch aspektów odnoszących się do możliwości wykorzystania wyższego wykształcenia na rynku pracy: konieczność posiadania dyplomu ukończenia szkoły wyższej w wykonywanej pracy oraz stopień wykorzystania wiedzy zdobytej podczas studiów. Przydatność dyplomu już w rok po ukończeniu studiów oceniana jest wysoko (jest przynajmniej „dosyć znacząca” dla 82% absolwentów z 2004 r.); po kilku latach od ukończenia studiów opinie absolwentów na ten temat nie zmieniają się, z badań przeprowadzonych w ostatnich czterech latach wynika jednak, że pozytywna ocena przydatności dyplomu zmniejsza się (spadek o 3,6 punktów procentowych od badania z 2002 r. do badania z 2005 r.).

Już rok po uzyskaniu dyplomu absolwenci wyrażają dość dużą satysfakcję z wykonywanej pracy (średnio na 7,2 w skali 1–10). W ciągu pięciu lat poziom satysfakcji rośnie (nieco więcej niż 7,5).

Studia za granicą, znajomość obsługi komputera i staże: wartość dodana

Czynnikami różnicującymi poziom zatrudnienia absolwentów jest uczestnictwo w stażach oraz znajomość obsługi komputera. Studia zagraniczne nie pełnią takiej roli.

Udział absolwentów starego systemu w praktykach i stażach w trakcie studiów był niewielki (16%), choć w ostatnich latach wykazuje tendencję rosnącą. Już po roku od otrzymania dyplomu odbycie stażu w trakcie studiów jest postrzegane jako znacząca korzyść w kontekście zatrudnienia, w stosunku do tych, którzy nie mieli analogicznego doświadczenia (+10%). Ocena tej korzyści jest jednak nieco niższa w porównaniu z badaniem z 2004 r. Jeszcze wyraźniej widać znaczenie tej korzyści dla 13% absolwentów, którzy odbywają staż/praktykę po zdobyciu dyplomu ukończenia studiów. Pracę znalazło 68,2% absolwentów, którzy zdobyli tego typu doświadczenie i 53,1% tych, którzy go nie zdobyli (z różnicą 15 punktów procentowych, o 4 punkty więcej w stosunku do badania z 2004 r.).

Procent zatrudnionych wzrasta wraz ze wzrostem liczby obsługiwanych narzędzi oprogramowania komputera (z 46% wśród tych, którzy potrafią dobrze obsługiwać przynajmniej jeden instrument, do 60% wśród tych, którzy potrafią dobrze obsługiwać przynajmniej 6 instrumentów). Absolwenci, którzy określają swą znajomość obsługi komputera jako dobrą jednocześnie wyżej oceniają wartość zdobytego dyplomu oraz osiągają wyższe zarobki.

Studia zagraniczne odbyło 11% absolwentów z 2004 r. (wśród nich 7% w ramach programu Erasmus lub innego programu Unii Europejskiej). Udział w programach unijnych nie zwiększa szans na rynku pracy (rok po ukończeniu studiów zatrudnienie znalazło 53,4% uczestników tych programów oraz 52,7% absolwentów, którzy nigdy nie studiowali za granicą). Inaczej wypada porównanie z absolwentami, którzy zdobyli tego typu doświadczenie z własnej inicjatywy lub na innych zasadach (ale w ramach toku studiów): rok po ukończeniu studiów pracuje 59,3% (różnica na niekorzyść tych, którym nie udało się znaleźć zatrudnienia wzrasta do 6,6 punktów). Doświadczenia studiów za granicą w rok po ukończeniu uczelni stanowią dosyć ograniczoną korzyść również pod względem zarobków. Wydaje się,

że niewielkie korzyści wynikające dla absolwentów ze studiów zagranicznych są efektem słabej konkurencyjności włoskiego szkolnictwa wyższego na arenie międzynarodowej.

Udział w studiach podyplomowych typu Master a wejście na rynek pracy

W rok po ukończeniu studiów II stopnia studia typu Master, na uniwersytecie lub innej uczelni, podjęło jedynie niewiele ponad 13% absolwentów z 2004 r. (o 3,3 punkty procentowe mniej niż przed rokiem; spadek, który nastąpił po dłuższym okresie wzrostu). Pozytywny wpływ ukończenia studiów podyplomowych na wejście na rynek pracy nie może oczywiście być sprawdzony u absolwentów rok po ukończeniu studiów. Przeanalizowano zatem sytuację 2143 absolwentów (19% wszystkich przebadanych) z 2000 r., którzy ukończyli tego typu studia. Studia typu Master (na uniwersytecie lub innej uczelni) rozpoczynane były średnio 19 miesięcy po zdobyciu tytułu magistra. Okazało się, że ukończenie studiów I stopnia typu Master nie wpływa na wzrost szans na uzyskanie zatrudnienia. Pracodawcy doceniają natomiast dyplomy ukończenia uniwersyteckich studiów podyplomowych typu Master II stopnia: zatrudnienie znalazło 89,6% absolwentów tych studiów (o 3,6 punktu procentowego więcej niż absolwenci uniwersyteckich studiów typu Master I stopnia). Ta sama tendencja występuje w odniesieniu do absolwentów nieuniwersyteckich studiów Master (odpowiednio: 89% i 86%). Posiadanie dyplomu Master I stopnia nie wpływa również na wzrost zarobków. Wręcz przeciwnie – średnia miesięczna pensja netto posiadaczy tych dyplomów jest niższa o 21 euro niż absolwentów, którzy tego tytułu nie posiadają. Inna jest sytuacja tych, którzy zdobyli tytuł Master II stopnia: ich miesięczna pensja netto jest wyższa o 6,5% (86 euro więcej niż absolwentów, którzy nieukończyli tego typu studiów).

Przekład z włoskiego Marta Kaliska